

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اخلاق در شاهنامه

www.ketab.ir

علیرضا شمالی

سرشناسه	: شمالی، علیرضا، ۱۳۳۶ -
عنوان قراردادی	: شاهنامه برگزیده. شرح
عنوان و نام پدیدآور	: اخلاق در شاهنامه / علیرضا شمالی.
مشخصات نشر	: تهران : طراوت، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۰ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۳۰-۰۵-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. شاهنامه — نقد و تفسیر
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. شاهنامه — اخلاق
موضوع	: شعر فارسی — قرن ۴ ق. — تاریخ و نقد
شناسه افزوده	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. شاهنامه . برگزیده . شرح
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۱ IR/۴۳۹۵/ش ۸ الف ۳
رده بندی دیویی	: ۸۱۶۸/۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۸۷۸۹۳۰

طراوت

اخلاق در شاهنامه
علیرضا شمالی

شمارگان : ۱۰۰۰ جلد

تاریخ و نوبت چاپ : اول ۱۳۹۲

قیمت : ۶۰۰۰ تومان

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۳۰-۰۵-۵

مرکزپخش: میدان بهارستان، خیابان مجاهدین اسلام، جنب مسجد شفا، کوچه شهید کشمش، شماره ۱۴

تلفن : ۰۹۱۲۵۸۴۶۱۰۹ - ۷۷۶۵۱۴۱۲ فکس: ۷۷۵۳۶۴۵۶

Email: taravat1347@yahoo.com

« حق چاپ برای ناشر محفوظ است »

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۵
کلیات	۹
تعریف علم اخلاق	۹
ماهیت انسان	۱۰
تربیت‌پذیری انسان	۱۲
تفاوت‌های زن و مرد	۱۳
اصالت یا سرشت انسان از نگاه فردوسی	۱۶
همسرگزینی	۲۱
تربیت فرزند	۲۴
ضرورت و آیین دوستی	۲۶
مکافات عمل	۲۸
خوف و رجا (بیم و امید)	۳۱
اندوه و شادی	۳۳
فضایل	۳۶
نیایش	۳۶
عقل‌گرایی	۳۹
دانش‌اندوزی	۴۳
آزادگی و سرفرازی	۴۹
عدالت	۵۱
میان‌روی	۵۷
پوشیدگی تن (حجاب)	۵۹
مردم‌داری	۶۰
مشورت یا رایزنی	۶۲
قدرشناسی	۶۴
وفای به عهد	۶۵
بخشنده‌گی	۶۷
سخن‌نیکو	۶۹
نیکوکاری	۷۳
احترام به پدر و مادر	۷۶
فروتنی	۷۸
نرم‌خویی	۷۹
نصیحت یا خیرخواهی	۸۱

۸۲	وحدت و یکدلی
۸۴	مهربانی
۸۵	صلح طلبی
۸۸	فرو بردن خشم
۹۰	بردباری
۹۲	دوراندیشی
۹۴	توکل
۹۶	امیدواری
۹۷	اغتنام فرصت
۹۸	پند گرفتن
۱۰۱	راستگویی
۱۰۴	نیک نامی
۱۰۶	جوانمردی
۱۰۷	ارزش کار
۱۰۹	میانہ روی در خرج و خوراک
۱۱۱	یاد مرگ
۱۱۹	توبہ
۱۲۰	اجتناب از قتل و خونریزی
۱۲۴	رذایل
۱۲۴	دنیا پرستی
۱۳۱	وسوسہ های شیطانی
۱۳۴	هواپرستی
۱۳۷	آرزوهای بلند
۱۳۸	شہوت رانی
۱۴۰	ثروت اندوزی
۱۴۱	تکبر
۱۴۳	حسد
۱۴۵	حرص
۱۴۹	بخل
۱۵۰	عیبجویی
۱۵۲	سخن چینی
۱۵۴	دورویی
۱۵۶	کینہ ورزی
۱۵۸	عجلہ کردن در کارها
۱۶۰	فہرست منابع

مقدمه

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٧﴾ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٨﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ (شعراء (۲۶) تا ۲۲۷) و شاعران، کسانی هستند که گمراهان از آنان پیروی می‌کنند. آیا نمی‌بینی در هر زمینه‌ای خیال پردازی می‌کنند و سخنانی می‌گویند که به آن عمل نمی‌کنند، مگر کسانی از آنان که به خدا باور داشتند و کار شایسته کردند و خدا را بسیار به یاد آوردند.

آغاز کردن سخن با نام و یاد خدا، سخن را معطر و مبارک می‌کند، به ویژه با آیاتی که متناسب موضوع سخن باشد. این کتاب در پی بررسی اخلاق در منظومه ارجمند شاهنامه است، حماسه‌ای ماندگار از حماسه سرای بزرگ ایران زمین، حکیم ابوالقاسم فردوسی. آیاتی که زینت بخش این مقدمه قرار گرفته، شاعران را به دو دسته تقسیم می‌کند. دسته نخست، کسانی که در وادی تخیلات گمراه شده قدم می‌زنند و در نتیجه گمراهان در پی آنانند و دسته دوم، کسانی که خدا را باور دارند، درستکارند و خدا را بسیار به یاد می‌آورند. فردوسی به طور قطع در دسته دوم جای می‌گیرد و این حقیقت، در سخن او هویداست:

کسین برتر سر اندیشه برنگذرد
خداوند بد روزی ده و رهنمای
فروزنده باد و ناهید و مهر
نگارنده بر سر شد گوهراست
نینی مرنجان در بیننده را
که او برتر از نام و از جایگاه
نیابد بدو راه جان و خرد
در اندیشه سخته کی گنجد او
میان بندگی را بیادست بست

به نام خداوند جان و خرد
خداوند نام و خداوند جای
خداوند کیهان و گردون سپهر
ز نام و نشان و گمان برتر است
به بینندگان آفریننده را
نیابد بدو نیز اندیشه راه
سخن هرچه زین گوهرا بگذرد
خرد را و جان را همی سنجد او
ستودن نداند کس او را چو هست

نکات و اشارات اخلاقی، در جای جای شاهنامه قابل مشاهده است، چه به صورت مستقل و جدا و چه در ضمن داستان‌های شیرین و شنیدنی. با اندکی تأسف باید گفت که کم نیستند کسانی که دیوان‌های شعر بزرگانی چون فردوسی، مولوی، سعدی و دیگر شاعران بزرگ این سرزمین را فقط از نگاه تخصصی و ادبی بررسی می‌کنند و به مفاهیم ارزشمند معنوی و اخلاقی آنها توجه ندارند، در حالی که نکات والای اخلاقی و اعتقادی را آشکارا می‌توان در اشعار این بزرگان مشاهده کرد و به عبارت بهتر می‌توان گفت قرآن در چنین دیوان‌هایی، تجلی یافته است و البته به زبان دلنشین و شیرین فارسی و مگر نه این است که قرآن را نباید فقط روخوانی کرد، بلکه مهم‌تر از آن، باید فهمید و به آن عمل کرد که هدف اصلی قرآن همین است.

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ (بقره ۱۸۵) ماه رمضان ماهی است که قرآن در آن نازل شده است، قرآنی که مردم را راهنمایی می‌کند و نشانه‌های آشکار هدایت و هدایی حق از باطل است.

پس چه بهتر که قرآن را ناچار امکان لطیف، شیرین و رسا، به فارسی زبانان منتقل کرد، فارسی زبانانی که به طور عموم آشنایی با زبان عربی آشنا نیستند که با شنیدن جملات عربی، معنی و مفهوم آنها را به خوبی دریابند. در حالی که همین معنی و مفهوم را در قالب اشعار شیرین و دلنشین فارسی به خوبی متوجه می‌شوند. این کتاب بر همین اساس نوشته شده و هدف از آن، بررسی نکات و اشارات اخلاقی در شاهنامه، با استناد به آیات قرآنی و روایات دینی است. مباحث اخلاقی در این کتاب، همانند بسیاری از کتاب‌های اخلاقی، به سه بخش تقسیم شده است. بخش اول کلیات، بخش دوم فضایل و بخش سوم رذایل. در این کتاب در بخش کلیات، با در نظر گرفتن اشعار شاهنامه چند بحث کلی مطرح شده است، مانند ماهیت انسان، تفاوت زن و مرد و تربیت‌پذیری انسان. سپس در دو بخش مستقل، ابتدا به بررسی صفات نیکو یا فضایل و سپس به بررسی صفات رشت یا رذایل در شاهنامه پرداخته شده است. در هر سه بخش تلاش شده است همه اشعار مرتبط با موضوع گردآوری و براساس آنها، مطلب مورد نظر توضیح داده شود. البته با توجه به اینکه ملاک و معیار مباحث اخلاقی، آموزه‌های اسلامی است، در آغاز هر بحث، به بررسی

از آیات و روایات مرتبط با موضوع پرداخته و سپس اشعار شاهنامه براساس آنها، بررسی شده است.

امانت داری اقتضا می کند که در پایان مقدمه یادآوری کنم در یافتن ابیات مرتبط با مباحث اخلاقی و نیز سرفصل‌های این مباحث، از کتاب «حکمت نظری و عملی در شاهنامه فردوسی» تألیف سجاد چوبینه کمک فراوان برده ام. همچنین شاهنامه‌ای که مبنای کار و ارجاع ابیات قرار گرفته، شاهنامه هفت جلدی، تصحیح ژول مل، چاپ سوم، انتشارات سخن و با مقدمه دکتر محمدامین ریاحی است. شماره صفحه، پایین هر بیت یا ابیات مورد نظر، نوشته شده است. امیدوارم این کتاب، به لطافت بخشیدن به ارزش‌های اخلاقی و تشویق خوانندگان ارجمند به پیروی از آنها و دوری از زشتی‌ها، کمک کند. آمین یا رب العالمین.

علیرضا شمالی